

SMISELNOST UVEDBE METODE DELA S POMOČJO ŽIVALI V VZGOJNE ZAVODE 153

THE INTRODUCTION OF ANIMAL-ASSISTED METHOD IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND ITS SIGNIFICATION

Maja Hercog, *dipl. soc. ped.*
maja.hercog.mh@gmail.com

POVZETEK

Metoda dela s pomočjo živali je v Sloveniji nepoznana, čeprav se pojavljajo prvi poizkusi vpeljave v različne institucije. Vzgojni zavodi pri svojem delu sledijo ciljem in načelom dela, ki jih definira Vzgojni program. Pri tem se pojavi vprašanje, ali je glede na to, katere metode in aktivnosti v zavodih že uporabljajo, vpeljava nove metode sploh smiselna. Nima namreč smisla vpeljati nove, finančno obremenilne in zahtevne metode, če ta ne bi imela ustreznega učinka in si je otroci ter mladostniki sploh ne bi želeli. S svojo raziskavo sem želela preveriti, kaj se v vzgojnih zavodih že dogaja, katere metode uporabljajo, s kakšnimi težavami se soočajo in katere so glavne potrebe, ki jih vzgojitelji/ce pri otrocih opažajo. Glede na to sem želela analizirati, če bi metoda dela s pomočjo živali doprinesla k obstoječemu načinu dela in bila v pomoč pri doseganju zavodskih ciljev. Raziskava je bila izvedena v sklopu diplomskega dela.

KLJUČNE BESEDE: *metoda dela s pomočjo živali, metodika, vzgojni zavodi, človek in žival*

ABSTRACT

The animal-assisted method of therapy is relatively unknown in Slovenia, although there are some attempts to introduce the method to different institutions. Educational institutions follow goals and principles that are defined in their educational programme. Considering what the institutions are already doing, it may be uncertain whether the introduction of a new method would make sense. Introducing a new method is pointless if it doesn't bring the expected effect, or if children don't want it. With my survey I wanted to check what is already happening in educational institutions, what methods they are using, which problems they have to deal with, and what are the main needs the educators are noticing. On the basis of these I have analysed what the animal-assisted method would contribute to the existing methods according to the goals of the educational institutions. The survey is a part of my diploma.

KEYWORDS: *animal-assisted method, methodology, educational institutions, man and animal*

UVOD

Namestitev v vzgojni zavod je poizkus omogočanja razvoja posameznika v zdravem okolju, posnemanje družinskega življenja, v katerem bo lahko dobil pozitivne izkušnje. Zaradi tega je pomembno, da vzgojitelji sledijo začrtanim ciljem preko metodike in načrtnega dela, pri čemer pa je treba upoštevati, da ne vzgajajo zgolj vzgojitelji in metoda, temveč tudi okolje (Krajncan, 2006). Vzgoja otrok in mladostnikov v vzgojnem zavodu je torej kompleksna in prav zaradi tega zahteva jasen okvir, ki ga predstavljajo cilji in načela dela. Pomembna je načrtovana uporaba metod, ki naj upošteva tako interes otrok kot omenjen okvir. Metoda dela s pomočjo živali je v Sloveniji še neuveljavljena. Omogoča delovanje na različnih področjih življenja otrok in ponuja priložnost za vzpostavljanje odnosa tako med otrokom in živaljo kot med vzgojiteljem/ico in otrokom. Predstavlja tudi možnost za zadovoljevanje nekaterih otrokovih

potreb, pri čemer pa seveda ne more nadomestiti stika s človekom. Kljub pedagoškemu in metodičnemu potencialu, ki ga metoda dela s pomočjo živali nosi, se je potrebno vprašati po smiselnosti uvajanja nove, zahtevne in finančno obremenilne metode v vzgojne zavode. Da bi ugotovili, ali bi bila njena vpeljava smiselna, pa je potrebno najprej preveriti, katere metode v vzgojnem zavodu že uporabljajo in kaj so glavne težave ter potrebe otrok. Pri tem raziskava ne išče pomanjkljivosti in napak vzgojnih zavodov, temveč priložnosti, da bi le-ti lahko postali boljši in usmerjeni v svoje bistvo, namreč v otroke in mladostnike.

VZGOJNI ZAVODI V SLOVENIJI

Vzgojni zavodi v Sloveniji so razpršeni po celi državi. Od tega poznamo 3 mladinske domove, 7 zavodov za vzgojo in izobraževanje in prevzgojni dom (Priloga k vzgojnemu programu, 2004). Tako mladinski domovi in vzgojni zavodi kot prevzgojni dom zasledujejo skupne cilje in upoštevajo enaka načela z namenom zagotavljanja enotnega in učinkovitega dela z otroki ter mladostniki.

Cilji zavodske vzgoje, kot jih navaja Vzgojni program (2004), so učno-vzgojni cilji, preventivni socialnovarstveni in zdravstveni cilji, kompenzacijski cilji in osebnostno ter socialnointegrativni cilji. Konkretno ti cilji pomenijo delovanje vzgojiteljev/ic na naslednjih področjih: Učno-vzgojni cilji se nanašajo na doseganje splošnih vzgojnoizobraževalnih ciljev osnovnega in poklicnega oz. srednjega izobraževanja otrok in mladine. Pomenijo približevanje učno-vzgojne vsebine sposobnostim posameznika in udejanjanje otrokove potrebe po uspešnosti in napredovanju (prav tam). Zasledovanje preventivnih socialnovarstvenih in zdravstvenih ciljev pomeni zagotavljanje ustreznih bivalnih pogojev in zdrave prehrane, ustrezno zdravljenje v primerih somatskih bolezni in tudi zagotavljanje psihiatričnih ter psihoterapevtskih obravnav v primeru psihičnih ali psihiatričnih težav. Predvsem pa pomeni tudi zagotavljanje možnosti za interesno udejstvovanje, ugodno psihosocialno klimo in preventivno delovanje glede na dejstvo, da otroci prihajajo iz družin, kjer so bili izpostavljeni številnim

razvojno neugodnim in ogrožajočim dejavnikom. Velik pomen ima tudi sodelovanje z družino (prav tam). Kompenzacijski cilji se nanašajo na težave, ki so se pojavile zaradi številnih zaostankov in vrzeli, nastalih v daljšem časovnem obdobju. Te vrzeli se nanašajo na: kognitivno področje, običajno zaradi pomanjkanja zgodnjih intelektualnih izkušenj; posebnosti v čustvovanju, ki jih razumemo kot težave pri razumevanju in izražanju čustev, praviloma kot posledica motenega čustvenega razvoja; vrzeli na socialnem področju, ki se kažejo kot pomanjkanje socialnih spretnosti, nerazumevanje družbenih norm in vrednot ter neupoštevanje splošnih pravil vedenja (prav tam). Četrty sklop ciljev so osebno in socialnointegrativni cilji, ki » v izvajanju vzgojnega programa pomenijo prizadevanja za čustveno stabilizacijo, usposabljanje za socialno sožitje in postopno reintegracijo otroka oziroma mladostnika v običajno socialno okolje« (Vzgojni program, 2004, str. 14).

Sledenje tem štirim sklopom ciljev pomaga uresničevati glavni cilj zavodske vzgoje, ki je, kot navaja Vzgojni program (2004), ponovna uspešna vključitev otroka s čustvenimi in vedenjskimi težavami v običajno življenjsko sredino. Podobno pravi Kranjčan (2006), ki idealni končni cilj zavodske vzgoje vidi v integraciji posameznika v širšo družbo, a hkrati izrazi pomislek, da je omenjeni idealni cilj težko dosegljiv in pogosto ostaja celo nedosegljiv.

Enako kot cilje vzgojni zavodi upoštevajo tudi skupna načela dela. Vzgojni program (2004) opredeljuje osem načel, in sicer načela timskega dela, individualizacije, pozitivne vzgojne usmerjenosti, aktivne vloge in soodgovornosti otroka ali mladostnika v procesu lastnega razvoja, kompenzacije razvojnih zaostankov in vrzeli, kontinuiranosti vzgojno-izobraževalnega procesa, sodelovanja z družino ter integracije, inkluzije in normalizacije.

Priloga k vzgojnemu programu (2004) dodaja še druga načela. Ta so: načelo organiziranosti po družinskem modelu, načelo samoregulacije (samourejanja), načelo koedukacije, načelo tveganja, načelo avtonomije vzgojne enote. Načela so pri delu v vzgojnih zavodih zelo pomembna, saj predstavljajo vodilo, po katerem se vzgojitelji/ce lahko ravnaajo. Prav tako lahko predstavljajo pomoč pri evalvaciji vsake metode, ki jo vzgojitelji/ce želijo vključiti v svoje delo.

Cilji in načela dela predstavljajo hkrati okvir in izhodišče dela vzgojiteljev/ic v vzgojnih zavodih. »Vzgoja in izobraževanje otrok ter mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami je odgovorna družbena naloga učiteljev, poklicnih vzgojiteljev in drugih strokovnih delavcev, saj prevzema nase odgovornost za celovit osebni razvoj otrok in mladostnikov, predvsem pa poskuša nadoknaditi razvojne primanjkljaje in vrzeli, ki so nastali v predhodnih razvojnih obdobjih.« (Vzgojni program, 2004, str. 6) Prav zaradi te odgovornosti je potrebno skozi cilje in načela dela vzpostaviti jasen okvir, v katerem vzgojitelji/ce nato preko konkretnih metod in tehnik delajo z otroki in mladostniki.

Metode in tehnike morajo biti zato premišljeno izbrane, z upoštevanjem tako načel in ciljev kot tudi individualnih lastnosti posameznega otroka. Preden lahko razmišljamo o uporabi metod, se moramo zavedati pomena odnosa med vzgojiteljem/co in otrokom, ki je osnova vsakega socialnopedagoškega dela. Krajncan in Bajželj (2008), poudarjata, da je način oz. vrsta odnosa med vzgojiteljem in vzgajanim jedro vzgojnega procesa, kakovosten odnos med njima pa pogoj za uspešno pomoč.

OTROCI S ČUSTVENIMI IN VEDENJSKIMI TEŽAVAMI

Kljub številnim kritikam na račun kategoriziranja čustveno-vedenjskih motenj in poimenovanja le-teh kot motnje (kot pravi Kobolt (2010): »Kakor ne obstaja otrok nasploh, tudi vedenjsko izstopajoč otrok nasploh ne obstaja.« (str. 13)), predstavljajo klasifikacije pripomoček v procesu spoznavanja in razumevanja posameznikovega emocionalnega in vedenjskega odzivanja, ki služi tako za orientacijo kot za sporazumevanje med strokami. (Meteljak, Kobolt in Potočnik (2010)

Myschker (2005, v Meteljak idr., 2010) klasificira čustvene in vedenjske težave glede na simptome oz. njihovo pojavnost in jih razvršča v 4 skupine:

- otroci z eksternaliziranimi oblikami vedenja – agresivno vedenje (agresivnost, hiperaktivnost, neupoštevanje pravil, motnje pozornosti),
- otroci z internaliziranim, zaradi strahu oviranim vedenjem (bojazen, strah, žalost, brez interesov, umaknjeno vedenje, psihosomatske težave, občutje manjvrednosti),
- otroci s socialno nezrelim vedenjem (nezrelo vedenje, nižja odpornost na strese, težave s koncentracijo),
- otroci in mladostniki s socialno-delikventnim vedenjem (brez občutka odgovornosti, agresivnost, napadalnost, nizka frustracijska toleranca, nemirnost, rizično vedenje, brez ovir in zavor, nesposobnost navezovanja kontaktov) (prav tam).

Za vzroke čustvenih in vedenjskih težav velja podobno kot za samo klasifikacijo – ne moremo jih natančno določiti, saj so medsebojno povezani in delujejo kot sistem. Kljub temu lahko določimo nekaj glavnih z namenom razumevanja in orientacije pri delu. Krajncan (2006) pravi, da »družina najpomembneje vpliva na vedenje otrok« (str. 25). Tudi avtorica Kobolt (2010) pojasnjuje, da so emocionalne in vedenjske težave večinoma nasledek neustreznih odnosov, tako tistih, v katerih se je otrok razvijal, kot tudi tistih, v katerih trenutno živi. Tako lahko sklepamo, da je družina eden bistvenih vzrokov za nastanek in vzdrževanje čustvenih in vedenjskih težav.

Tako klasificiranje vedenjskih in čustvenih težav kot tudi razmišljanje o njihovih vzrokih nam lahko pomagata pri metodičnem načrtovanju dela in tudi razmišljanju o tem, kako vzgajamo, kadar ne uporabljamo konkretnih metod. Oba vidika sta v vzgojnem zavodu zelo pomembna in čeprav drugi ne more biti natančno načrtovan, je refleksija o njegovem vplivu še kako pomembna.

METODA DELA S POMOČJO ŽIVALI

Metoda dela s pomočjo živali je termin, ki sem ga na novo vpeljala in ga bom predstavila na primeru dela socialnega/e pedagoga/inje v vzgojnem zavodu.

Bolje poznana izraza od metode sta terapija s pomočjo živali in aktivnosti s pomočjo živali. Pri terapiji s pomočjo živali (v nadaljevanju TPŽ), govorimo o ciljno usmerjeni intervenciji, s katero želimo doseči izboljšanje oz. spremembo pri uporabniku. V njej sodelujejo posebej izobraženi strokovnjaki in primerno usposobljene živali. Posamezna srečanja se beležijo in redno sledimo doseženim ciljem. Pri aktivnostih s pomočjo živali (v nadaljevanju APŽ) pa sprememb pri uporabniku ne beležimo, srečanja so manj ciljno usmerjena in bolj spontano organizirana (Winkle, 2015).

Metoda dela s pomočjo živali tako ni ne terapija in ne aktivnost s pomočjo živali. Metoda dela s pomočjo živali je premišljena, načrtovano in ciljno usmerjeno delovanje strokovnjaka/inje, pri katerem sodeluje žival kot partner/ica v procesu delovanja. Vključuje tudi aktivnosti s pomočjo živali, a je za razliko od njih usmerjena v doseganje cilja, hkrati pa ne gre za terapijo s pomočjo živali v klasičnem pomenu. Metoda dela s pomočjo živali za razliko od APŽ in TPŽ upošteva tudi pozitivne vplive same prisotnosti živali v prostoru in življenju osebe, tudi ko ni aktivno vključena v proces socialno-strokovnega vplivanja.

Pri metodi dela s pomočjo živali govorimo o širšem metodičnem konceptu, ki ga lahko uporabljajo različni strokovnjaki, ne nujno socialni/e pedagogi/nje. Ne gre za kombinacijo TPŽ in APŽ, ampak za samostojno metodo, ki je uporabna tako v vzgojnem zavodu kot tudi na drugih področjih in v drugih institucijah.

Metodo dela s pomočjo živali, ki jo bom predstavila na primeru dela vzgojitelja/ice v vzgojnem zavodu, lahko vpeljemo na tri različne načine.

Prvi način predstavlja **vklučevanje živali preko zunanjih izvajalcev**. Otroci obišejo živali na neki drugi lokaciji ali pa pridejo zunanji izvajalci z živalmi k njim na obisk. Tega načina se že poslužujejo nekateri vzgojni zavodi v Sloveniji, predvsem Vzgojni zavod Veržej, ki je v letu 2015 izpeljal projekt socialnopedagoškega dela s pomočjo živali. V projekt so bili vključeni zunanji izvajalci, na primer kinološko društvo, veterinarji, konjeniški klub (Inovacijski projekt – socialnopedagoško delo s pomočjo živali, 2015).

Kot drugi način vidim možnost vpeljave **vzgojitelja/ce vodnika/ce živali**. Vzgojitelj/ica vodnik/ca bi s svojo živaljo

prihajal/a v vzgojni zavod, po končanem delu pa bi za žival poskrbel/a doma. Podoben sistem imata v Sloveniji policija in carina (danes finančna uprava), kjer vodnik/ca službenega psa za psa poskrbi doma, za kar mu pripada ena delovna ura na dan, povrnjene pa dobi tudi stroške skrbi za psa. Vodnik/ca je dolžan za psa tudi primerno poskrbeti (Akt o uporabi, šolanju in oskrbi službenih psov v Carinski upravi republike Slovenije, 2010). Pri vzgojitelju/ci vodnici ni nujno, da gre za psa, lahko bi govorili tudi o kaki drugi domači živali, ki bi lahko prihajala v zavod skupaj z vzgojiteljem/co vodnikom in bi le-ta lahko zanjo nato poskrbel/a na domu. Ta žival bi lahko bila tudi mačka, zajec, papagaj ali katerakoli druga domača žival, primerna za dnevne migracije v zavod in nazaj domov. Vzgojitelj/ica bi žival načrtno vključeval/a v svoje pedagoško delo kot partnerico v procesu in ne samo kot medij, preko katerega se izvaja pedagoški proces. Tudi kadar žival ne bi bila aktivno vključena v delo vzgojitelja/ice, bi otroci vseeno veliko pridobili že s samo prisotnostjo živali v prostoru. Kljub temu da bi bila žival prisotna samo takrat, ko je prisoten/na tudi vzgojitelj/ica, bi se otroci lahko vključevali v skrb zanjo, jo hranili, negovali, peljali na sprehod in s tem pridobivali občutek odgovornosti brez tveganja, da za žival ne bi bilo primerno poskrbljeno.

Tretji način, ki nosi največji pedagoški potencial, je, da bi **živali živele skupaj z otroki** v vzgojnem zavodu. Ta način je najzahtevnejši z vidika organizacije skrbi za živali in tudi prostorskega ter finančnega vprašanja, vendar pa omogoča vrsto aktivnosti, predvsem odgovornosti skrbi za živali, ki bi za otroke v vzgojnem zavodu imela še poseben pomen.

Uspešnost metode je odvisna od načina, kako smo jo vpeljali in kako jo izvajamo. Nekatere institucije so živali poskušale vpletati v vsakdan njihovih varovancev in ugotovile, da je prišlo do različnih zlorab in zanemarjanja živali, tudi zaradi pretirane skrbi (npr. pretiranega hranjenja). Poudarek mora biti na metodi, žival mora biti načrtno vključena v delo in ne zgolj nameščena v zavod ali institucijo. Potrebno je načrtovati tudi skrb zanjo in pripraviti ustrezne protokole v primeru ugriza ali drugih nevarnosti.

NAMEN, CILJI IN METODA RAZISKAVE

Raziskava je bila izvedena za potrebe diplomskega dela. Njen namen je bil preveriti, kaj se v vzgojnih zavodih z osnovnošolsko populacijo dogaja oz. kaj konkretno v njih izvajajo. Želeli smo izvedeti, ali bi metoda dela s pomočjo živali lahko prispevala k uresničevanju ciljev in načel vzgojnih zavodov ter ali je metoda primerna glede na značilnosti otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami.

Cilj raziskave je bil ugotoviti:

- katerim ciljem dajejo vzgojitelji/ce poudarek,
- katere konkretne metode uporabljajo pri svojem delu,
- na katerih področjih se pri otrocih pojavlja največ težav oz. katerim področjem morajo zaradi tega posvečati največ pozornosti,
- katere so najizrazitejše potrebe otrok,
- ali si otroci živali v vzgojnem zavodu sploh želijo.

Raziskava je obsegala dva polstrukturirana intervjuja, opravljena z vzgojiteljicama iz obeh vzgojnih zavodov z osnovnošolsko populacijo, Vzgojnega zavoda Veržej in Vzgojno-izobraževalnega zavoda Smlednik, ter skupinskim polstrukturiranim intervjujem s petimi otroki iz Vzgojnega zavoda Veržej. Intervjuji so bili opravljene med junijem 2014 in februarjem 2015.

Osredotočila sem se zgolj na vzgojne zavode z osnovnošolsko populacijo, saj – kot npr. poudarjata Marinšek in Tušak (2007) – je otrokova želja po živali v obdobju osnovnega šolanja izredno velika in tudi otroci v posebnih ustanovah bi jih radi imeli. Otroštvo je tako obdobje, v katerem bi metoda dela s pomočjo živali imela še posebno velik metodičen in pedagoški potencial, zato se mi je zdelo smiselno osredotočiti se na to populacijo.

REZULTATI IN INTERPRETACIJA

Rdečo nit raziskave so predstavljala področja, ki so se nanašala na cilje zavodske vzgoje, kot jih definira Vzgojni program. Skozi to rdečo nit oz. štiri področja je bilo mogoče primerjati rezultate in ugotoviti, kje se nahajajo vrzeli, ki bi jih lahko zapolnila metoda dela s pomočjo živali.

UČNO-VZGOJNO PODROČJE

Cilji, ki so v ospredju, so vsekakor učno-vzgojni cilji, med katerimi sta najpomembnejša pozitiven učni uspeh in dokončanje osnovne šole. Prav to sta vzgojiteljici označili kot prioriteto: *»To je glavna prioriteta, to je najbolj pomembno, da konča osnovno šolo.«* Prioriteti sta torej končanje osnovne šole in stabiliziranje vedenjsko-čustvenih težav. Prav tako je veliko časa, ki ga otroci preživijo v vzgojnem zavodu, namenjenega učnim uram, ki so obvezne in vsakodnevna stalnica v obeh zavodih. Ogromno dela je torej usmerjenega v učno uspešnost otrok, saj je to tudi področje, kjer se pojavlja zelo veliko težav. Učno-vzgojno področje bi tako lahko opisala kot področje, kjer imajo otroci veliko težav, a se na tem področju tudi veliko dela, saj so ti cilji vsekakor v ospredju.

Živali bi lahko vključevali v sam učni proces v vzgojnih zavodih, ki imajo svojo osnovno šolo. Različni avtorji namreč opisujejo pozitiven vpliv živali na učnem področju, kot pravijo avtorji Marinšek, Tušak (2007) in Walsh (2009). Živali namreč spodbujajo komunikacijo, pomagajo pri izboljšanju priklica spomina, pripomorejo k bolj kakovostnemu in lažjemu sodelovanju, izboljšujejo sposobnost reševanja problemov in vplivajo na rast pozornosti in koncentracije. Če želimo te potencialne izkoristiti tudi v pedagoškem procesu, je potrebno žival v učno situacijo vključiti načrtno in premišljeno, torej preko metode dela s pomočjo živali.

Vzgojiteljici sta na tem področju izpostavili tudi impulzivnost in eksplozivnost v vedenju in problematiko agresije. Tukaj vidim metodo dela s pomočjo živali kot oporo, dodano vrednost k metodam in praksam, ki jih v zavodu že izvajajo. *»Žival pritegne otrokovo pozornost, znižuje telesno vznurjenost, ga naredi*

mirnega in zmanjšuje razdražljivost in impulzivnost.« (Marinšek in Tušak, 2007, str. 223)

OSEBNOSTNO IN SOCIALNO INTEGRATIVNO PODROČJE

Poudarek je tudi na ciljih, ki spadajo v osebno in socialno integrativno področje. V ospredju je zgolj en vidik tega področja, to je delo z družino oz. ponovna vključitev otroka v primarno okolje. Vzgojiteljici sta sicer navajali uspeh na tem področju, hkrati pa sta poudarili, da je delo z družino zelo oteženo zaradi različnih vzrokov, predvsem zaradi oddaljenosti staršev: »*Kolikor pač zmoremo vplivati na njihove odnose doma*«. Prav zaradi tega se trudijo vplivati na družino preko otroka ali po telefonu. Hkrati sta intervjuvani vzgojiteljici kot težavo opisali, da se stari vzorci vedenja ponovijo, ko se otrok vrne v matično okolje. Zavodi se trudijo vplivati na družino, vendar sta vzgojiteljici poudarili, da je tega še vedno premalo. Metoda dela s pomočjo živali bi omogočila vpogled v dinamiko družine, saj otroci ob živalih hitreje začnejo govoriti o težavah, pogosto tudi nekatere izkušnje iz družine projicirajo na živali. Te informacije so zelo pomembne pri razumevanju dinamike družine, ki nato narekuje način dela z otrokom in družino.

Težave, ki se pojavljajo na tem področju, niso vezane zgolj na družino. V ospredju so predvsem težave s samopodobo in egoizmom oz. neprevzemanjem odgovornosti za lastna dejanja. Metode, ki se uporabljajo na tem področju, bi lahko opisali kot socialnopedagoške metode osnovnega namena. To pomeni, da uporabljajo pogovor, razgovor, spodbujanje itn. Predvsem na področju samopodobe bi bila metoda dela s pomočjo živali ena od dodatnih možnosti, ki bi jih vzgojitelji/ce lahko izvajali/e poleg obstoječih praks. Welsh (2009) opisuje pozitiven vpliv živali na psihosocialni razvoj otrok tudi na področju samopodobe, ki jo razvijajo preko nege in skrbi za žival.

Vzgojiteljici sta tako kot nekateri avtorji, npr. Krajncan (2006), kot glavni vzrok težav izpostavili prav družino. Družina ni edini vzrok za težave, je pa vsekakor pomemben. Skozi analizo intervjuja z otroki sem opazila, da so otroci opisovali situacije, ki so mi lahko

potencialno dale vpogled v delovanje družine. Eden od fantov je opisoval okrutno ravnanje očeta do psa; informacija, ki mi pove, da je oče nasilen in bi morda lahko bil nasilen tudi do fanta. Že med pogovorom o živalih so se otroci hitro odprli in povedali kaj o sebi, menim pa, da bi z metodo dela s pomočjo živali lahko povedali še več. Žival nudi možnost, da na varen in veliko hitrejši način pridemo do razumevanja procesov in odnosov v družini, kar je pri nadaljnjem delu z otrokom zelo pomembno. Do podobne ugotovitve sta prišla tudi avtorja Marinšek in Tušak (2007), ki pravita, da je opazovanje otrok v interakciji s hišnimi ljubljenci lahko izrednega pomena za razumevanje dinamike znotraj družine. V mojem primeru se je izkazalo, da na tak način lahko deluje tudi že sam pogovor o živalih.

Metoda dela s pomočjo živali bi pri uresničevanju osebno in socialnointegrativnih ciljev lahko služila kot dodana vrednost že obstoječim metodam in praksam. Vsekakor bi olajšala delo z družino, saj bi vzgojitelj/ce dobili pogled v dinamiko družine in pri nadaljnjem delu izhajali iz teh ugotovitev. Podobno bi metoda prispevala k že obstoječim socialnopedagoškim metodam pri težavah, povezanih s samopodobo, samospoštovanjem in neprevzemanjem odgovornosti. Marinšek in Tušak (2007) opisujeta raziskave, v okviru katerih je prisotnost psa v razredu bistveno vplivala na otrokovo samospoštovanje, ki je naraslo že po osmih mesecih sobivanja z živaljo in je bilo večje pri tistih otrocih, ki so imeli nizko samospoštovanje. Avtorja (prav tam) opisujeta tudi, da je otrok ob skrbi za žival za nekaj odgovoren, kar mu pomeni dodatno spodbudo, posebej kadar je teh spodbud v družini premalo.

SOCIALNOVARSTVENO IN ZDRAVSTVENO PODROČJE

Vzgojiteljici sta omenili socialnovarstvene in zdravstvene cilje. Govorili sta predvsem o učenju zdravega načina življenja in aktivnem preživljanju prostega časa. Na tem področju sicer ne izpostavljata drugih težav poleg težav z disleksijo in hiperaktivnostjo ter bojazni, da bi otroci brez strukturiranega prostega časa postopali naokoli. Kljub neizrazitim težavam je v obeh vzgojnih zavodih

precej časa namenjenega prav temu področju, in to predvsem z različnimi interesnimi dejavnostmi. Interesnih dejavnosti je zelo veliko, vsak vzgojitelj ima vsaj en krožek, otroci pa morajo obiskovati vsaj enega. Vzgojiteljica je metodo dela s pomočjo živali označila kot nadgradnjo interesnih dejavnosti, prav tako bi bila to dodana vrednost pri delu z otroki s primanjkljajem pozornosti. Marinšek in Tušak (2007) pravita, da so pomirjujoči učinki živali še posebej pomembni pri otrocih s primanjkljajem pozornosti ter hiperaktivnih otrocih (ADHD) in so pogosto osnova terapevtskih intervencij.

KOMPENZACIJSKO PODROČJE

Vzgojiteljici nista omenjali ciljev, ki bi spadali v kompenzacijsko področje. Metode, ki bi jih na tem področju uporabljali, so predvsem metode igre, ki niso toliko v ospredju kot interesne dejavnosti ali učne ure. Omenili sta veliko težav na kompenzacijskem področju, kjer izstopajo čustvena nepismenost in težave v medsebojnih odnosih.

Menim, da prav kompenzacijskemu področju vzgojni zavodi ne namenjajo toliko časa in pozornosti kot učno-vzgojnemu področju in interesnim dejavnostim, se pa na njem poraja veliko težav. Vzgojiteljici sta poudarili predvsem čustveno nepismenost in težave v medosebnih odnosih tako z vrstniki kot z vzgojitelji/cami. *»Ker ne poznajo lastnih čustev in ker ne vedo, kaj čutijo, ne znajo izraziti, kaj čutijo, in potem tudi ne vedo, kaj nekdo drug čuti, in potem nimajo občutka za druge. To je tak komplet.«*

Sama tukaj vidim vrzel, ki bi jo lahko uspešno zapolnili z metodo dela s pomočjo živali. Živali imajo veliko pozitivnih učinkov prav na tem področju. Walsh (2009) v svojem članku opisuje, da še posebej otroci, ki so bili zanemarjeni, zlorabljeni ali žrtve nasilja, pogosteje navežejo tesen stik z živaljo kot s človekom. Žival jim omogoča zadovoljevanje tako psiholoških, čustvenih kot tudi socialnih potreb brez strahu, da bi bili nezaželeni ali v stiski zaradi drugih ljudi. Podobno Marinšek in Tušak (2007) v svoji knjigi navajata, da živali spodbujajo psihosocialni in emocionalni razvoj, učijo otroke razumeti čustva in potrebe drugih ter jih učijo zaupanja. Prav tako pravita (prav tam), da žival spodbuja človekov razvoj, od živali pa

se otrok nauči razumeti čustva in potrebe, kar mu pomaga, da se lažje vživi tudi v drugega človeka. Tudi skozi analizo intervjuja z otroki sem opazila, da so otroci sami omenjali žival kot nekoga, ki si dobro zapomni, kako z njim ravnaš, vendar odpušča. Že sam pogovor o živalih je bil tako priložnost za učenje vzročno-posledičnih vidikov vedenja ter razvijanje empatije.

Kot pravita Marinšek in Tušak (2007), so raziskovalci v kasnejših raziskavah na mnogih življenjskih področjih odkrili pomembnost živali oz. lastništva živali za otrokov psihosocialni in emocionalni razvoj. Tudi drugi avtorji prihajajo do podobnih ugotovitev: »Živali na različne načine nudijo temeljni kamen v razvoju sebe (*self*) in socialnih odnosov.« (Lagoni, Butler in Hettis, 1994, str. 471) Prav pri psihosocialnem in emocionalnem razvoju imajo otroci v vzgojnih zavodih največji zaostanek in vrzeli glede na težave, ki sta jih opisovali vzgojiteljici, kar se sklada z značilnostmi, ki jih v svojih klasifikacijah opisuje Myschker. Predvsem otroci z eksternaliziranim in internaliziranim vedenjem bi od živali največ pridobili. Prve bi žival pomirila in jim bila opora pri gradnji koncentracije, drugim bi nudila uteho in predstavljala zaupnika oz. – kot je rekel eden izmed intervjuvanih otrok: *»Ja, k meni vedno pes pride, pa me začne lizat, če sem kaj potrta ali pa kaj. Pa me pomiri. In me v smeh spravi. Pa greva ven na sprehod.«* Posebno pozornost in previdnost je potrebno nameniti otrokom s socialno delikventnim vedenjem, saj lahko pride tudi do napačnega rokovanja in mučenja živali. Zato je vloga vzgojitelja/ice zelo pomembna.

POTREBE OTROK

Zanimalo me je tudi, katere potrebe otrok opazata vzgojiteljici pri svojem delu kot izrazite. Vzgojiteljici sta bili jasni v svojih odgovorih: to so predvsem potreba po varnosti, potreba po sprejetosti in potreba po tem, da so otroci sprejeti takšni, kot so. *»Da so sprejeti. To je absolutno najbolj pomembno. V bistvu sprejeti taki, kot so.«* Poleg tega so pomembne tudi potreba po pripadnosti, pozornosti, spoštovanju, ljubezni in pohvali. Menim, da bi metoda dela s pomočjo živali pripomogla tudi k zadovoljevanju nekaterih otrokovih potreb, pri čemer pa ne more nadomestiti interakcije s človekom. Voith

(1985, v Marinšek in Tušak, 2007) je ugotovil, da hišni ljubljenci pri ljudeh povzročajo občutke, da so ljubljeni in zaželeni. Tudi Marinšek in Tušak (2007) pravita, da prisotnost nemotečih živali učinkuje pomirjujoče in daje človeku občutek varnosti. Vzgojiteljici sta izpostavili opažanje, da žival da otroku občutek, da ga sprejema takega, kot je, brez ocenjevanja in sodb. Prav tako so otroci opisali psa kot tolažnika in oporo v težkih trenutkih in trenutkih žalosti.

Poseben pomen bi metoda imela v prvi fazi vključevanja otrok v vzgojni zavod, kar je vedno stresna situacija. Žival bi predstavljala tolažnika v težkih trenutkih prihoda v zavod.

ODNOS MED VZGOJITELJEM/ICO IN OTROKOM

Med analizo intervjuja se je odprla še ena pomembna tema, in sicer odnos med vzgojiteljem/ico in otrokom, kot temelj socialnopedagoškega dela.

Živali bi bile v pomoč vzgojiteljem/icam pri vzpostavljanju odnosa z otroki. Vzgojiteljici sta namreč poudarili, da je predpogoj vsakršne metode odnos, enak poudarek pa lahko zasledimo tudi v literaturi. Ena od vzgojiteljic je omenila, da otroci veliko hitreje vzpostavijo odnos z živaljo kot s človekom. Enako poudarjata tudi Marinšek in Tušak (2007), ki pravita, da nekateri otroci težko vzpostavljajo stike z ljudmi, z živalmi pa veliko lažje. Žival je tako lahko most med otrokom in vzgojiteljem, ki pomaga vzpostaviti odnos, na podlagi katerega nato lahko gradimo socialnopedagoško delo. Prav gradnjo odnosa lahko otežuje tudi impulzivno vedenje, ki sta ga vzgojiteljici prav tako opisovali kot izrazitega. Tudi tukaj vidim pomembno vlogo živali. »Živali blokirajo impulzivno vedenje, ustvarja se odnos otrok–žival in posledično je tudi odnos s terapevtom boljši. /.../ Zagotavljajo priložnost za zaupno komunikacijo, ki olajša pogovor o težkih temah.« (prav tam, str. 223) Avtorja sicer govorita o terapevtu, vendar menim, da bi enako lahko veljajo tudi za vzgojitelja/ico v vzgojnem zavodu.

INTERES OTROK

Pomembna tema raziskave je bil tudi interes otrok. Nima namreč smisla vpeljevati nove metode, če si je otroci ne bi želeli. Na skupinskem intervjuju so bili otroci jasni: živali si v vzgojnem zavodu zelo želijo.

URESNIČEVANJE NAČEL DELA

Metoda dela s pomočjo živali v vzgojnem zavodu ne bi predstavljala samo opore obstoječim praksam in zapolnitve vrzeli na kompenzacijskem področju in tudi ne samo zasledovanja zavodskih ciljev, ampak tudi uresničevanje načel dela, ki jih predpostavljata Vzgojni program in njegova priloga.

Tu mislimo predvsem načeli pozitivne vzgojne usmerjenosti in aktivne vloge ter soodgovornosti otroka v procesu lastnega razvoja. Žival namreč omogoča, da se otroci sami aktivirajo in zanjo prevzamejo odgovornost, poleg tega je velik motivator, ki otroke spodbudi k sodelovanju. Tudi načelo normalizacije in organiziranosti po družinskem modelu bi lahko uresničevali z metodo dela s pomočjo živali. Veliko družin ima doma domačo žival, v posebnih institucijah pa jih ni. Omogočanje otrokom življenje z živalmi bi tako lahko bil eden izmed korakov k normalizaciji.

SKLEP

Vpeljava metode dela s pomočjo živali v vzgojne zavode bi predstavljala podporo že obstoječim praksam in metodam, ki jih v vzgojnem zavodu uporabljajo. Predstavljala bi pomoč vzgojiteljem/icam pri vzpostavljanju odnosa z otroki in omogočala vpogled v dinamiko znotraj družine otrok. Predvsem bi zapolnila vrzel na kompenzacijskem področju, kateremu vzgojni zavodi ne namenjajo toliko pozornosti, a se na tem področju pojavlja veliko težav. Nezanemarljivo je tudi dejstvo, da si otroci živali v vzgojnem zavodu zelo želijo. Eno izmed načel Vzgojnega programa (2004) je tudi organiziranost po družinskem modelu. Posnemanje družinskega

življenja v vzgojnem zavodu bi tako lahko pomenilo tudi možnost za domače živali.

Metodo dela s pomočjo živali bi lahko izvajali na tri različne načine. Prvi način, ki se ga nekateri zavodi že poslužujejo, je, da zunanji izvajalci prihajajo z živalmi v zavod ali pa gredo otroci k njim. Drugi način predstavlja vzpostavitev vzgojitelja/ice vodnika, ki žival pripelje s seboj na delo, sicer pa zanjo poskrbi doma. Tretji način je, da bi živali živele skupaj z otroki v vzgojnem zavodu. Tudi tega načina se nekateri zavodi že poslužujejo, npr. Vzgojno-izobraževalni zavod Smlednik, a predvsem z manjšimi živalmi, ki pa jih ne vključujejo načrtno in ciljno usmerjeno v svoje delo.

Zadnji način, ki sicer nosi največji pedagoški potencial, je povezan s stroški in vprašanjem, kdo bi za živali poskrbel v času počitnic. Zato se uvedba vzgojitelja/ice vodnika ponuja kot dobra rešitev, ki še ni vključena v sam izobraževalni in vzgojni sistem. Za vodnike/ce bi potrebovali posebna dodatna izobraževanja in tudi posebno komisijo, ki bi ocenila primernost živali. Podobno ima to urejeno policija (Izbor psa za opravljanje policijskih nalog, 2015). Vsekakor je zaradi priložnosti in pozitivnih učinkov, ki jih nosijo živali, v prihodnosti vredno razmisliti tudi o tem. Etični kodeks delavcev na področju socialne pedagogike pravi: »Socialni pedagog skrbi za svoj profesionalni razvoj; tekoče spremlja razvoj profesije, posebno na svojem delovnem področju; uvaja nove metode dela ter deluje v skladu s tekočimi strokovnimi dognanji« (2006, str. 149).

Prvi koraki k uvedbi metode dela s pomočjo živali v vzgojne zavode so že storjeni. Preden bomo lahko govorili o tem, da se v različnih institucijah zares izvaja kot ciljno usmerjena in načrtovana metoda, bo potrebno najprej primerno izobraziti kader in vzpostaviti način preverjanja primernosti živali. Ni dovolj, da žival preprosto vpeljemo v institucijo, potrebno je natančno vedeti, kaj z njo tam želimo doseči, tudi zato, da se izognemo morebitnim neželenim situacijam, poškodbam živali in ljudi ali celo zanemarjanju živali. Pred nami je zato še zelo dolga pot, vendar je glede na velik pedagoški in metodični potencial, ki ga metoda dela s pomočjo živali nosi, vredna truda.

LITERATURA

- Akt o uporabi, oskrbi in šolanju psov v Carinski upravi RS.* (2010). Uradni list RS, št. 56/99.
- Etični kodeks delavcev na področju socialne pedagogike. (2006). V M. Sande, B. Dekleva, A. Kobolt, Š. Razpotnik in D. Zorc Maver (ur.). *Socialna pedagogika: izbrani koncepti stroke* (str. 191–196). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Inovacijski projekt: socialno pedagoško delo s pomočjo živali.* (2015). Pridobljeno s: <http://www.vzgojni-zavod-verzej.si/dejavnosti-in-projekti/socialno-pedagosko-delos-psom>
- Izbor psa za opravljanje policijskih nalog.* (2015). Pridobljeno s <http://www.policija.si/index.php/opoliciji/5662?lang>
- Kobolt, A. (2010). Oblike in pogostost motečega vedenja ter razlogi, ki jih učitelji pripisujejo takemu vedenju. V A. Kobolt (ur.), *Izstopajoče vedenje in pedagoški odzivi* (str. 115–164). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Krajnčan, M. (2006). *Na pragu novega doma: oddaja otrok v vzgojni zavod.* Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Krajnčan, M. in Bajželj, B. (2008). Odnos – osnova za socialno pedagoško delo. V M. Krajnčan, D. Zorc Maver in B. Bajželj (ur.), *Socialna pedagogika med teorijo in prakso* (str. 55–70). Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Marinšek, M. in Maks, T. (2007). *Človek žival zdrava naveza.* Maibor: Založba Pivec.
- Metljak, U., Kobolt, A. in Potočnik, Š. (2010). Narava čustvenih, vedenjskih in socialnih težav se izmika definicijam. V A. Kobolt (ur.), *Izstopajoče vedenje in pedagoški odzivi* (str. 87–114). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Priloga k Vzgojnemu programu (2004). Pridobljeno s http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/posebne_potrebe/programi/Priloga_vzgojni_program.pdf
- Vzgojni program (2004). Pridobljeno s http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/media/pdf/programi/Vzgojni_program.pdf
- Walsh, F. (2009). Human-Animal Bonds I: The relational Significance of companion Animals. *Family Process*, 48(4), str. 462–480. Pridobljeno s <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1545-5300.2009.01296.x/abstract>
- Winkle, M. (2015). *Animal Assisted Intervention.* Pridobljeno s <http://www.animalassistedintervention.org/AnimalAssistedIntervention.aspx>